

פגיעה בתקציבים לחברה הערבית תערער את הביטחון הפנימי

אפרים לביא, מאיר אלרון, מוחמד ותד, אסטבן קלור, דרק ליף | 20 באוגוסט, 2023 | גיליון 1753

לאחרונה דווח על כוונתו של שר האוצר לפגוע בתוכניות חומש לפיתוח החברה הערבית, שכבר אושרו. הסברים שניתנו לכך הם משוללי יסוד ומעידים על גישה מדירה על רקע לאומני. יתר על כן, הם סותרים מדיניות קיימת מאז 2015 לעידוד הפיתוח הכלכלי-חברתי של החברה הערבית בישראל, הנשענת על רציונל מקרו-כלכלי ועל עקרון ההשתלבות הנדרשת של המיעוט הערבי במדינה. מימוש כוונות אלה, ובוודאי הרחבתן לתחומים נוספים, יפגע אנושות בציבור הערבי המוחלש וברשויות המקומיות שלו, בצמיחה הכלכלית של המדינה וביחסים הרגישים בין הרוב היהודי למיעוט הערבי בה. פגיעה כזו עלולה גם להגביר את הפשיעה והאלימות הגואה בציבור הערבי ולייצר תסכול שילבה רדיקליזציה לאומנית. כל אלה עלולים לכרסם מאוד בביטחון הפנים.

לכוונה המסתמנת של ממשלת ישראל לכרסם בתקציבים הממשלתיים, שאושרו במסגרת תוכניות חומש לחברה הערבית, נודעים היבטים משפטיים בעייתיים, משמעויות כלכליות חמורות והשלכות שליליות על יחסי הרוב היהודי עם המיעוט הערבי.

תוכנית החומש 550 לחברה הערבית לשנים 2022-2026 אושרה בפברואר 2023 במסגרת תקציב המדינה. היא מבוססת על התפיסה שעיצבה את תכנית החומש הראשונה למגזר הערבי (922, דצמבר 2015) שקיבלה הממשלה בראשותו של בנימין נתניהו. מעצבי התוכנית המקורית ראו בצמצום הפערים החברתיים והכלכליים בין הרוב היהודי למיעוט הערבי בישראל יעד אסטרטגי ארוך טווח, שיהווה מנוף לשילובם החברתי והכלכלי של הערבים במדינה. הרעיון המכונן היה להוביל לשינוי יסודי ומתמשך במדיניות כלפי החברה הערבית, אשר יבוא לידי ביטוי בצמיחת המשק הישראלי כולו. ייחודה היה בשינוי עקרוני וקבוע בשיטת ההקצאה התקציבית לאוכלוסייה הערבית בהתאמה לגודלה היחסי באוכלוסייה. זאת, על ידי צמצום הדרגתי של האפליה הנמשכת בהקצאת המשאבים לחברה הערבית וחלוקה שוויונית יותר של תקציבים בין הקבוצות.

כוונת שר האוצר להקפיא את תקציבי הרשויות המקומיות הערביות (וניסיונו שסוכל לעצור את התקצוב לסטודנטים ממזרח ירושלים), כמו הדרישה של מפלגת "עוצמה יהודית" לעצור את תוכנית החומש 550 ולקיים דיון מחדש במרכיביה, סותרת מגמת עומק חשובה זו ומוסברת בתאונות הנטולות כל גיבוי מקצועי:

בעניין תקצוב הרשויות המקומיות במסגרת החלטת ממשלה 550, טען שר האוצר כי תקציבים אלה זולגים לארגוני פשיעה. טענה זו מצביעה על בעיה קשה בניצול ראוי ומלא ככל הניתן של תקציבים ממשלתיים ברשויות המקומיות הערביות. אולם היא מתעלמת מעבודת מטה מקיפה שנעשתה **במסגרת תכנית "מסלול בטוח" בממשלה הקודמת**, שהוגשה לממשלה במאי 2022, שעיקרה יצירת נתיבי מימון בטוחים לרשויות המקומיות. כל שצריך היה להיעשות הוא ליישם את השינויים הארגוניים המוצעים ואת מנגנוני הבקרה עליהם.

בעניין הכוונה לעצור את כל תוכנית החומש 550 לצורך דיון מחודש, הטענה היא שמדובר בכספים שהוקצו בממשלה הקודמת במסגרת הסכמים קואליציוניים וכי יש בכך "המשך בעייתי למדיניות של אפליית היהודים, תוך מתן שליטה חסרת תקדים לגורמים אנטי-ציוניים בניהול משרדי הממשלה". זאת, לאחר שהתוכנית כבר אושרה על ידי הממשלה הנוכחית במסגרת תקציב המדינה.

בהחלטה על תכנית החומש לשנים 2023-2028 למזרח ירושלים, שאושרה בממשלה ב-23.5.2023 נקבע כי "צמצום הפערים... הינו אתגר לאומי, ויעד ממשלתי בעל חשיבות ראשונה... פיתוחה ושגשוגה של ירושלים... לטובת כלל תושביה... מבוססים על השתלבותם של תושבי מזרח ירושלים במארג החיים העירוני ובחברה הישראלית". בהתייחס לכוונה לעצור את התקציב לחלק בתוכנית העוסק בהכנה ללימודים אקדמאיים של פלסטינים תושבי מזרח העיר **בישראל**, טען בתחילה שר האוצר כי הן מעודדות הסתה ומחזקות גישות לאומניות מסוכנות. לטענה זו אין ביסוס עובדתי. הניסיון מצביע כי הפעילות הנדונה, לא זו בלבד שאינה מעודדת טרור, אלא מקדמת השתלבות נורמטיבית של תושבים פלסטינים. ההשפעה של התוכנית על צעירי מזרח ירושלים והשתלבותם בתוך החברה הישראלית כבר ברורה. מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מסתבר שמתחילת התוכנית ב-2018 ועד 2023, מספר הסטודנטים ממזרח ירושלים הלומדים בשנה הראשונה לתואר ראשון בישראל זינק ב-85 אחוזים (ל-1,218 תלמידים). תארים ממוסדות אקדמיים בישראל יקלו על השתלבות הצעירים בשוק התעסוקה הישראלי ויסייעו בריסון המתח הלאומני. ההערכה היא כי דווקא ביטול התקציב יגביר מוטיבציה לאלימות לאומנית במזרח ירושלים, אחד האזורים העניים ביותר במדינה ומוקד מרכזי לחיכוך לאומני. לאחרונה (17 באוגוסט) דווח כי הקצאת הכספים לתוכנית הנדונה במזרח ירושלים לא תבוטל וכי התקציב יופנה "לעידוד השכלה גבוהה של צעירים ערבים". לא ברור עדין מה משמעותה המעשית של קביעה חדשה זו.

עקרונית, כרסום בתקציבים מיועדים בתוכניות לפיתוח החברה הערבית, גם אם לא יתממש במלואו, מעיד על מגמה אידיאולוגית, שיסודותיה כרוכים בהדרה לאומנית אנטי-ערבית.

היבטים משפטיים

בכוונת המוצהרות של שר האוצר יש הפרה משפטית בוטה ואי-כיבוד של החלטות הממשלה הקודמת. המשכיות שלטונית מהווה חלק מעקרונות היסוד של המשפט הציבורי בישראל ועיקרון חשוב בכל משטר דמוקרטי הדבק בהבטחת יציבות משטרית. עיקרון ההסתמכות על ההבטחות השלטוניות מקבל משנה תוקף דווקא בשיטת משטר דמוקרטי-פרלמנטרית, הנעדרת פיגומים חוקתיים מובהקים, כמו בישראל, שבה מתקיימות בחירות לכנסת בפרקי זמן קצרים מאחת לארבע שנים. היבט נוסף קשור לחובה החוקתית המובהקת המוטלת על הממשלה לנהוג בשוויוניות כלפי כלל האוכלוסייה. הפרת הבטחות שלטוניות על בסיס זהות פוליטית, לאומית, דתית וכיוצא בזה, מהווה פגיעה אנושה בעיקרון השוויון.

השלכות כלכליות וחברתיות

מחירן המידי של ההחלטות הנדונות, אם יתמשו, הוא פגיעה ממשית במתן שירותים חיוניים שוטפים לאוכלוסייה הערבית ועצירה של תהליכי פיתוח הכרחיים, שהחלו בשנים האחרונות. תהיה בכך פגיעה ברשויות המקומיות הערביות המוחלשות ובפיתוח מנועי צמיחה לאוכלוסייה הערבית, המיועדים לייצר סיכוי ליציבות חברתית-כלכלית באמצעות שילוב בין האוכלוסיות. ההנחה כי ניתן לשלוט במיעוט באמצעות הדרה כלכלית הינה מוטעית ועלולה לגרום מגמה הפוכה: העמקת רגשות של תסכול ושנאה, מהולים בלאומנות ועלולים לגרום לאלימות. זאת, במיוחד כאשר החברה הערבית בישראל מדממת עקב ריבוי מקרי אלימות בקרבה.

הכוונה הספציפית להקפיא העברת תקציבים לרשויות המקומיות הערביות, שגם כך סובלות ממחסור במקורות מימון, הינה גורלית עבורן. נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, המציגים את הפערים בהכנסות בין יישובים יהודיים לערביים, מבליטים את החשיבות שבהעברת התקציבים הנדונים. גביית הארנונה ביישוב ערבי נמוכה בממוצע פי ארבע מאשר ביישוב יהודי, עקב מצב כלכלי-חברתי נמוך יותר והיעדר הכנסות משמעותיות מארנונה עסקית. לאורך השנים, ההכנסות הנמוכות השפיעו על מידת אספקתם של חינוך ורווחה לתושבים על ידי הרשויות הערביות, וכך הנציחו את הפערים. יתר על כן, הרשויות הערביות כבר תכננו את תקציביהן בהתבסס על התקצוב הממשלתי שנקבע בתוכנית החומש. ללא העברת הכספים, הרשויות עלולות להיקלע לגירעונות כבדים, שיחייבו את הממשלה המרכזית לאזנם מתקציבה.

הכרסום הצפוי באספקת שירותים בסיסיים לאזרחים הערביים יפגע בטווח המידי והבינוני ברמת החיים שלהם ויגרום נסיגה בהישגים עד כה: הפערים העמוקים בתחומים הלימודיים בין ערבים ליהודים עלולים להיפתח שוב, לאחר שכבר החלו להצטמצם; עלול להיפגע גם הדגש שהושם בתוכנית על חיזוק האוריינות הדיגיטלית ומיומנויות בשפה העברית ובשפה האנגלית, כדי לסייע לצעירים להיקלט בשוק התעסוקה; כרסום במשאבים המוקצים לדיור יצמצם את הזמינות של קרקעות מדינה לדיור ולהקמה של מוסדות ציבור, יוסיף חסמים בתחומי התכנון האורבני ויחליש את הועדות המקומיות ויחידות ההנדסה ברשויות המקומיות.

מימוש הכוונה הנדונה צפוי לפגוע גם בטיפול המאתגר בתופעה של צעירים חסרי-מעש, שעלולה לגרום להתרחבות נוספת באלימות ובפשיעה בחברה הערבית. מאז תחילת השנה גואה תופעה זו במידה חסרת תקדים, כאשר מספר הנרצחים והנרצחות בחברה הערבית עולה ביותר מפי שניים מהנתונים הקשים של השנים הקודמות. הקשר בין מצב חברתי-כלכלי נמוך לבין אלימות ופשיעה הינו ברור ומוכח בכלל, ובחברה הערבית בישראל בפרט. יש גם להניח כי פגיעה בתוכניות לחברה הערבית תגרום לתסכול ולזעם שיופנה כלפי הציבור היהודי והממשלה, ותתבטא בהחמרת תופעות הפשיעה, האלימות והבריונות, שיגלשו גם למרחבים יהודיים.

סיכום והמלצות

מאז הקמתה של ממשלת ישראל הנוכחית גבר החשש בקרב הציבור הערבי מהרעה ממוסדת במצבו. הדיווחים בדבר קיצוצים צפויים בתוכניות החומש הופכים חשש זה מכללי ועקרוני לקונקרטי, ישיר ובוטה. אמנם מדובר בשלב זה בכוונות, כביכול נקודתיות, אולם המגמה לטווח הארוך ברורה: הגברת ההדרה של ערבים בישראל על בסיס שיקולים לאומניים. גם ההנמקות לכוונות הנדונות מעידות על כך. לממשלה יש עוד הרבה לעשות כדי למקסם את התועלת בהשקעות התקציביות לחברה הערבית, ועדיין אם תתממש ותגבר מגמה זו, יהיה בה משום שינוי אסטרטגי לרעה תוך פגיעה קשה ביחסים בין הרוב למיעוט במדינה.

במדינת ישראל, בה חי מיעוט לאומי גדול, שהינו חלק מהעם הפלסטיני הנתפס על ידי רבים כ"אויב", יהיו לשינוי כזה במאזן היחסים בין הרוב למיעוט השלכות שליליות מרחיקות לכת. מעבר לשאלות עקרוניות-אידאולוגיות של דמוקרטיה שוויונית וזכויות אזרח, מדובר בסוגיה חברתית וביטחונית רגישה והרת סיכונים. נסיגה ממדיניות ברורה של השתלבות לעבר גישה כוחנית של הדרה ואפליה, תוך שימוש בכוחה של המדינה מול מיעוט לאומי מוחלש, עלולה לעודד הקצנה לאומנית בשני הצדדים ולפגוע בביטחון הלאומי, גם על רקע מתיחות בסביבתה האזורית של ישראל.

לכן, על הממשלה להימנע ממימוש הכוונות המדירות כלפי הציבור הערבי ולחזור למדיניות הבונה שהנחתה את הממשלות הקודמות מאז 2015. עליה לעמול כדי לשקם את מה שכבר נפגע: האמון של החברה הערבית בממשלה ובמדינה. פגיעות בעקרונות יסוד של שוויון וכבוד המיעוט עלולות להוביל לאנדרלמוסיה שלטונית ולאלימות נרחבת. נדרש לעצור את המהלכים המזיקים גם בשל ההשפעה השלילית על תדמיתה של ישראל בקהילה הבינלאומית, ובעיקר בארצות הברית ובקרב רוב הציבור היהודי בה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט